

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Йорданка Маринова Гешева от Институт за исторически изследвания към БАН

за труда на доц. д-р Тамара Петрова Стоилова

РУСИЯ ВЪВ ВЕКА НА ПРОСВЕЩЕНИЕТО И РЕВОЛЮЦИЯТА. ИМПЕРСКИ ИНТЕРЕСИ И ПОЛИТИКА

Дисертация за присъждане на научната степен „доктор на историческите науки”

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от разширен състав на секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време” при Института за исторически изследвания към БАН на заседание от 15 януари 2016 г. Научното жури е одобрено от Научния съвет на Института за исторически изследвания в заседание от 26 януари 2016 г.

В дисертационния труд на доц. д-р Тамара Стоилова обект на изследване са специално подбрани проблеми от руската и от европейската история от края на XVIII в., които водят до редица промени в както в самата Русия, така и в европейския свят. Темата на дисертацията е интересна и неразработвана в този аспект не само в българската, но и в руската историография. Структурата е добре осмислена. Дисертацията включва увод, 4 глави, заключение, библиография. Целите и задачите на изследването са точно очертани и много прецизно осъществени.

Историографията включва голям обем съчинения по общи проблеми, статии във вестници и списания, спомени, както и изследвания на по-частни проблеми, които по един или друг повод се доближават до избраната от Т. Стоилова тема. Широко използвани са документални сборници и поредици с архивни материали, въз основа на които авторката изгражда и доказва своите тези. Не може да не бъде отбелязано и това, че в изследването са включени огромно количество документи от Архива на външната политика на Руската империя, както и от Дворцовия и държавен виенски архив. Прегледаните и използваните от Т. Стоилова документи, включително и литературата от Отдела за редки книги на Руската държавна библиотека в Москва са дали възможност руската политика да бъде погледната и преценена от всички страни, като акцентът безспорно е върху дипломатическата дейност с Османска империя, Франция и Полша, а също с Австрия и Прусия, които авторката находчиво определя като „съюзници по необходимост”. С особено значение, но не особено използван досега от изследователите извор, е печатът.

Той дава полезна информация за отзвук на разглежданите проблеми сред обществото, което междувпрочем никога не е било фактор в руската империя.

Дисертацията започва с века на просвещението и търси мястото на Русия в Европа. Във времето на управление на Екатерина II Русия все повече се превръща в политически сила, която не може да бъде пренебрегвана и с която Европа трябва да се съобразява. Разглеждайки идеите на френските просветители и отзвук на тези идеи в Русия, авторката фактически търси отговор на въпроса за мястото и за значението на руската империя в европейската политика и история. В изложението добре обоснован е изводът на Т. Стоилова, че идеите на просвещението налагат своя отпечатък и оказват значително влияние върху цялостната политика на Екатерина II, която се възползва от концепциите на френските просветители, за да утвърди властта си. И въпреки че адмираира просвещението и поддържа връзки с отделни негови представители, Екатерина II запазва неутралитет в политическите си действия по отношение на Франция и подкрепя позициите на Виена и Берлин, защото това по-добре отговаря на руските интереси, а и защото императрицата смята, че така контролира разпространението на идеите и проявите на просветителите.

В цялата дисертация авторката разкрива глобалната руска политика обобщаващо през погледа на императрицата и конкретно през действията на отделни руски дипломати и политически дейци. В такъв аспект този проблем не е разглеждан нито от българската, нито от руската историография. На пръв поглед незапознатият с проблемите на руската политика и история читател като че ли не вижда каква е връзката между изследваните в дисертацията теми и подтеми; дори остава с усещането, че между тях като че ли няма допирни точки. При по-внимателно изчитане обаче се установява, че това всъщност са детайли, действия на отделни дипломати и политици, които в дълбочина тясно се преплитат и водят в посока към постигане на стратегически цели и задачи на руската политика. Това е един поглед от страни – не действия на правителство и управляващи, не официално представяна политика, а позиция на стратегии, чертаещи външнополитически концепции. Затова напълно обосновано е решението на Т. Стоилова да изследва дейността на руските дипломатически представители в Османската империя от 80-те и 90-те години на XVIII век – Яков Булгаков, Александър Хвостов, Михаил Кутузов, Виктор Кочубей. Те са представени като хора, които не само изпълняват поставените от Петербург задачи и следват политиката и указанията на своето правителство, но и като личности, които умело чертаят и защитават интересите на руската империя и ловко се справят с редица предизвикателства. Авторката много умело е вмъкнала в изложението някои от чертите и

от характерологичните особености на руските дипломати, като това спомага да бъдат не само представени, но и обяснени някои техни действия при изпълнението на конкретни задачи и мисии. Трябва да бъде отбелязано и това, че с малки изключения мисиите на някои от руските дипломатически представители в Османската империя почти не са разработвани (например т.нар. в Яшкия мирен договор „тържествена“ мисия на М. Кутузов), а те имат важен принос в осъществяването на глобалната руска политика.

От дисертацията проличава, че действията на отделните руски дипломатически представители не са самоцелни, те са последователни, взаимнообвързани, преследващи предварително начертани задачи. И още нещо – не е пресилено заключението на Тамара Стоилова, че в осъществяването на редица аспекти от руската политика по времето на Екатерина Велика са намерени точните личности за конкретните действия. Добре представени са и контактите на руските с европейските дипломати, с представители на Високата порта, с намиращи се в Османската империя чужденци (конкретно с французи, привърженици на революцията).

Показана е активната руска политика спрямо Франция и Полша в годините на революцията. Събитията в Полша през деветдесетте години на XVIII в. също са обект на специален интерес от страна на Т. Стоилова. Този интерес е напълно оправдан, защото показва как Русия и нейните дипломати търсят да постигнат благоприятно за себе си решение на полския въпрос.

Важна част от глобалната руска политика в южна посока (към Османската империя) в този период е строежът на крепости и съоръжения, на нови корабостроителници и дори на нови градове, като Херсон например, на когото в дисертацията е отделено особено внимание, имайки предвид неговото специално значение за осъществяване на стратегическите цели и интереси на империята.

Много аргументирано е заключението на Т. Стоилова, че смъртта на Екатерина II не слага край на нейната политика, на нейните цели и на стратегическите интереси на Русия. При Екатерина и известно време след нея Русия се вписва „трайно в политическата система на Европа и дори влияе на съотношението на силите в нея” (с. 375). И умелите действия на руските дипломати са в основата на този процес, който продължава дори и при не особено активната политика на Екатерининия приемник Павел I.

Тъй като проблематиката е трудна, непрекъснато се налага Тамара Стоилова да дава информация (главно под линия) за дейци, за райони, за селища, за автори, за термини, за отделни понятия. Всяка част е много добре оформена, изложението е много стегнато. Езикът на авторката е прецизен, изискан, без многословия и без излишно

впускане встрани. И в същото време там, където е необходимо Т. Стоилова е направила допълнителни обяснения и уточнения.

Макар и по много трудна проблематика, дисертацията е написана интересно, увлекателно. Изложените в нея проблеми биха представлявали интерес за по-широк читателски кръг. Затова препоръчвам нейното цялостно издаване като книга. За това би било необходимо да бъде дадена още малко информация за правилата за управление на Екатерина II; на няколко места има нужда от още малко допълнителни обяснения за военни длъжности и понятия, а също и за исторически личности (за император Петър I и за императрица Елисавета Петровна, например). Биха могли да бъдат вмъкнати и някои по-интересни лични истории, за които се загатва в бележки под линия, които биха освежили текста.

Доц. д-р Тамара Стоилова има 12 публикации по темата на дисертацията в научни списания и в изследователски сборници.

Научните приноси са правилно определени и добре обосновани.

В заключение изказвам мнение, че дисертационният труд на Тамара Стоилова отговаря на поставените от закона изисквания, притежава необходимите качества и приноси за докторат. Затова смятам, че уважаемото научно жури може с основание да присъди научната степен „доктор на историческите науки” на доц. д-р Тамара Стоилова, за което и аз ще гласувам положително.

София, 15. 03.2016

Подпис:

